

Бугель Ю.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін,
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу
Тернопільського національного економічного університету

Чекаловська Г.З.

кандидат економічних наук, старший викладач,
доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін
Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу
Тернопільського національного економічного університету

Buhel Julia, Chekalovska Halina

Chortkiv Educational and Scientific Institute
of Entrepreneurship and Business of Ternopil National Economic University

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В МИТНІЙ СПРАВІ: СУТНІСТЬ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

У статті розглянуто сутність та теоретичні засади управління ризиками в митній справі. Досліджено, що в науковій літературі відсутній єдиний підхід до трактування понять «митний ризик», «управління митними ризиками», що пояснюється поліаспектністю поняття «ризик». Аргументовано, що фундаментальною властивістю всіх ризиків є невизначеність, яка характеризується недостатньою забезпеченістю процесу прийняття рішень знаннями щодо певної проблемної ситуації. Джерелами виникнення ризику є різного роду невизначеності – небезпеки та загрози, так звані фактори ризику. Систематизовано фактори та джерела митного ризику (зовнішні та внутрішні), що дало змогу сформулювати дієву систему виявлення і прогнозування порушень митного законодавства. Проаналізовано систему управління митними ризиками. Узагальнено ознаки для класифікації видів митних ризиків.

Ключові слова: ризики, втрати, загроза, митний ризик, різновиди митних ризиків, управління митними ризиками.

Постановка проблеми. Динамізм теперішнього економічного простору зобов'язує учасників економічних зв'язків вчасно реагувати на ризик, із котрим вони зустрічаються у своїй діяльності. Передусім це стосується митної діяльності.

Здійснення митної справи насамперед передбачає забезпечення рівноваги між сприянням світової торгівлі і регуляторним контролем, при цьому з'являються ризики в керуванні митними органами та митні ризики, що формують цілу систему, це є визначальною перешкодою на шляху для здійснення державних функцій.

Оскільки ризики, що виникають у державній митній справі, є невід'ємним елементом загальної системи ризиків, то з метою їх дослідження слід проаналізувати історичні віхи виникнення категорії «ризик», адже, незважаючи на те що еволюція наукових поглядів на поняття «ризик» має багатомісячну історію, а в різні історичні епохи вивченню сутності ризиків приділялася особлива увага, дотепер не має однієї думки щодо визначення сутності поняття «ризик» та «митний ризик» зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика ідентифікації організації та управління ризиками

присвячено значну кількість наукових праць таких учених, як: А. Альгін, В. Гранатуров, Л. Донець, С. Коротун, А. Шапкін, У. Владичин, О. Волков, Є. Жарковська, І. Івченко, І. Бережнюк, П. Бернстайн, О. Борисенко, А. Брендак, О. Павленко, П. Пашко, П. Пісний, В. Ченцов та ін. Однак дане питання залишається актуальним і потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті. Мета даного дослідження полягає у визначенні та розкритті теоретичних основ, особливостей митного аспекту управління ризиками в Україні в умовах її адаптації до нових світогосподарських тенденцій.

Виклад основного матеріалу. Розуміння поняття «ризик» появилось на етапі стрімкого піднесення давньогрецького мореплавства та означало небезпеку, яка виникала через підводні скелі та камені. Уперше було досліджено ризик у працях Платона, який він убачав у втіленні ідеї. В античний період ризик прирівнювали до певних проявів погодно-кліматичних умов та дій природного середовища.

У християнстві під поняттям «ризик» розуміють не тільки об'єктивні (доля, фатум), а й суб'єктивні (доля людини та розум) причини.

Перші спроби поєднати підприємницьку діяльність із ризиком появилися у Середньовіччі. Уже тоді було відомо, що підприємницька діяльність має ступень ризику, тому чим вищий ризик, тим більший прибуток.

У XVIII ст. науковці дали поняттю «ризик» математичне визначення. Й. Тетенсон запропонував охарактеризувати ризик як частину стандартного відхилення, визначаючи його обсяг очікуваному збитку. Дефініцію поняття «ризик» висвітлено в табл. 1.

Наявність цілої низки вчень, шкіл, концепцій і підходів до визначення сутності та змісту категорії «ризик» указує на складність і багатоаспектність даного явища та свідчить про постійний інтерес й актуальність даного питання в структурі сучасних наукових знань про ризик. Визначення категорії «ризик» вітчизняними та зарубіжними вченими наведено в табл. 2.

Із указаних понять про ризик можна виділити таку його характерну рису, як небезпека, можливість негараздів, невдачі.

Визначимо підходи до розуміння категорії «ризик» (рис. 1).

Існування низки підходів щодо формування «ризик» вказує на складність цієї категорії.

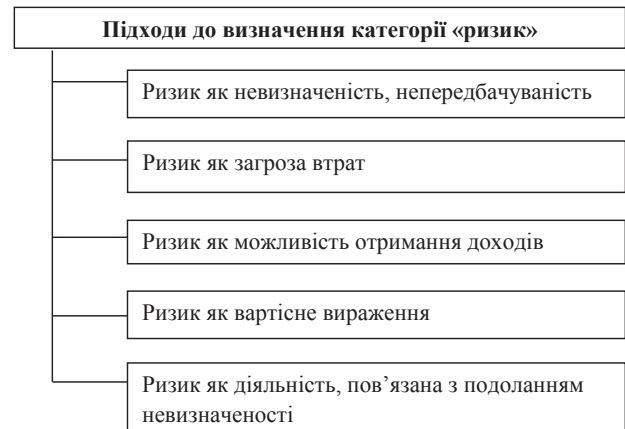

Рис. 1. Підходи до визначення категорії «ризик»

Практика аналізу ризиків у митній справі показує, що це безперервний процес збору, узагальнення, аналітичної обробки інформації, спрямований на прогнозування, виявлення, попередження та припинення митних правопорушень, що забезпечує прийняття ефективних управлінських рішень. Інформаційне забезпечення під час використання методу аналізу

Таблиця 1

Дефініція поняття «ризик»

Представники	Наукова школа	Основні теоретичні положення
Дж. Міль, Н. Сеніор	Класична економічна теорія	Ризик ототожнюється з математичним очікуванням утрат, які можуть відбуватися в результаті прийняття рішення, тобто ризик це збиток, викликаний здійсненням цього рішення [1].
К. Маркс	Марксизм	Ризик присутній лише у капіталістичному господарстві, тому знищення приватного підприємництва та планова економіка знищать і саме поняття «ризик» [2, с. 8].
А. Маршалл	Неокласична економічна теорія	Підприємницький ризик – це ризик у конкретній галузі економіки. Особистий ризик – це тягар, який виникає по відношенню щодо людей, які працюють із запозиченим капіталом [3, с. 10].
Дж. Кейнс	Кейнсіанство	Фінансовий ризик – це ризик, пов'язаний із можливими змінами цінності одиниці грошового стандарту [4, с. 45].
В. Зомбарт	Німецька історична школа	З одного боку, ризик – це необхідна умова успіху, а з іншого – негативний фактор капіталізму [5, с. 56].
Й. Шумпетер	Австрійська школа економічної теорії	Ризиком є ніщо інше, як можливість відхилення від мети, заради якої приймалося певне управлінське рішення [6, с. 98].
Дж. Гобсон	Інституціоналізм	Ризик банкрутства – це причина небажання капіталіста та підвищувати заробітну плату, внаслідок чого виникає бідність [7, с. 75].
Ф. Найт	Чиказька школа економічної думки	Фактор ризику – це справжній прибуток, пов'язаний з елементом невизначеності. Високі доходи від ризикових підприємств – це просто премія за ризик [8, с. 25].

Таблиця 2

Визначення категорії «ризик»

Автор	Трактування категорії «ризик»
А. Альгін, В. Гранатуров, Л. Донець, С. Коротун, А. Шапкін	Діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, у процесі якого є можливість кількісно й якісно оцінити ймовірність досягнення непередбачуваного результату [9].
У. Владичин	Невизначеність щодо здійснення тієї або іншої події в майбутньому [10, с. 78].
О. Волков	Ймовірність виникнення втрат або зниження доходів порівняно з допустимим варіантом [11, с. 254].
Л. Донець	Небезпека втрати ресурсів та доходів порівняно з варіантом, розрахованим на раціональне використання ресурсів [12, с. 67].
Є. Жарковська	Вартісне вираження ймовірності події, яке призводить до фінансових утрат [13, с. 106].
І. Івченко	Ймовірність виникнення збитків чи недоодержання доходів порівняно з прогнозованим варіантом [14, с. 74].

ризиків має, безсумнівно, високу значимість і вимагає автоматизованого підходу в його використанні з метою оперативної митної роботи в реальному часі.

Уперше у світі норма з керування митними ризиками в митній справі була створена в 1995 р. Із цим документом поєднують активізацію застосування в практиці митної перевірки такого розуміння «митний ризик». Розглядаючи визначення категорії «ризик», потрібно звернути увагу на законодавчі акти інших країн, а також міжнародних об'єднань щодо трактування поняття «митний ризик» (табл. 3).

У митному ж законодавстві поняття «ризик» здебільшого використовується як характеристика порушення суб'єктами господарювання встановленого законом порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон та визначається міжнародними та національними положеннями в загальнонауковому контексті, зокрема як певна потенційна ймовірність недотримання або порушення митного законодавства. Проаналізувавши вищевказані дані, можна сказати, що всі категорії відрізняються одна від одної. У країнах СНД категорію «ризик» розглядають як невиконання або недотримання митного законодавства. А в Європейському Союзі його прирівнюють до можливості настання подій та розглядаються як імовірні наслідки настання митних ризиків.

Ризики у митній сфері не завжди є усвідомленими. Це, зокрема пояснюється тим фактом, що прорахувати, спланувати, передбачити й відповідним чином проаналізувати та оцінити можливо далеко не всі життєві ситуації та «сценарії» розвитку подій, а тим більше виразити їх через кількісні показники, а митна шкода хоча й є наслідком реалізації митного ризику, однак не завжди є в наявності. Реалізація ризику може мати позитивні, негативні, а також нульові результати, при цьому для кожного із суб'єктів вони можуть бути різні і навіть діаметрально протилежні. Тобто твердження про абсолютність причинно-наслідкового зв'язку між митним ризиком та шкодою може видатися дещо неоднозначним. Зокрема, П. Пісной дає визначення митного ризику як «вірогідність реалізації певної митної загрози з прогнозованим або не прогнозованим мож-

ливим збитком, а також її можливих наслідків у митній галузі» [23, с. 357]. На думку С. Терещенко, «митний ризик – імовірність наявності контрабандних товарів або порушень митних правил під час здійснення процедур митного контролю та митного оформлення вантажів» [24, с. 158]. О. Комаров зазначає, що «митний ризик – це потенційна ймовірність порушення норм митного, а також норм відповідних галузей національного законодавства, що регулюють пов'язані з митними правові відносини» [25]. Насамперед ідеться про норми кримінального права, а також трудового та адміністративного.

На основі проведеного аналізу категорії «митний ризик» можна зробити висновок, що в науковій літературі та міжнародному законодавстві його трактують як неодолення бажаного результату, що призводить до митної шкоди.

Унікальність митниці в тому, що вона є не міжнародною агенцією і не внутрішньою. Тримаючи баланс на міждержавних кордонах, митниця не тільки формує суверенітет держави і забезпечує захист державних митних інтересів.

В останні роки у світі відбуваються глобальні зміни, пов'язані з відкритістю, а також доступністю світових ринків та стрімкого піднесення інформаційних технологій. У такому разі митне регулювання є основною базою, а митницям відводиться ключова роль у даних процесах.

Одним із головних завдань такої трансформації є поліпшення митного контролю на основі використання системи управління ризиками, що призведе до покращення бізнес-клімату у країні, а також активізації зовнішньоекономічної торгівлі.

Основна мета управління митними ризиками – це забезпечення безпеки держави та зовнішньоекономічної торгівлі та вживання заходів із прогнозування, виявлення і запобігання порушенням митного кодексу. Ризики, які були виявлені під час проходження митного контролю, аналізуються митними органами з метою визначення умов і обставин виникнення та оцінки можливих наслідків, якщо не дотримуватися законодавства України.

В Україні перше визначення з'явилося в 2012 р., відповідно управління ризиками – «робота фіскаль-

Таблиця 3

Визначення категорії «митний ризик» у митному законодавстві України та міжнародних об'єднань

Країна	Визначення
Україна	Ймовірність недотримання законодавства України з питань митної справи [15].
	Кількісна величина митного поклику у вигляді визначеної оцінки або ймовірності реалізації діючої або потенційної митної загрози [16].
	Ймовірність недотримання вимог законодавства України з питань державної митної служби [17].
ЄС	Ймовірність настання події, яка може виникнути під час ввезення, вивезення, транзиту або кінцевого використання товарів, що переміщуються між митною територією Співтовариства або за його межами [18].
Республіка Молдова	Ймовірність недотримання чинного законодавства Республіки Молдова [19].
Республіка Азербайджан	Ймовірність недотримання вимог митного законодавства [20].
Республіка Білорусь	Оцінена митними органами можливість недотримання митного законодавства [21].
Казахстан	Ступінь ймовірності недотримання митного законодавства Республіки Казахстан, яке може привести до збитків для держави [22].

Трактування поняття «управління ризиками» в митній справі

Автор	Трактування поняття «управління ризиками»
А. Мальцев	Цілісне визначення розвитку митного контролю в конкретних умовах здійснюваної державою зовнішньоекономічної діяльності та дій у цих умовах суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності [26, с. 47]
П. Пісной	Циклічний процес, який передбачає аналіз, оцінку ризику – формування профілю ризику – застосування профілю – моніторинг результатів застосування профілю – відповідний аналіз та реагування на зворотний зв'язок від роботи системи [23, с. 45]
В. Цигічко, А. Кононов, А. Полікарпов	Система, яка призначена для автоматизації процедур вибору режимів огляду вантажів, які переміщуються через митницю [27, с. 45]
С. Терещенко, С. Галько	Система, яка дає змогу виявити, оцінити та адекватно застосувати форми митного контролю щодо запобігання або мінімізації ризиків [28, с. 12]

них органів з аналізу ризиків, виявлення та оцінки ризиків, розроблення та практичної реалізації заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків, оцінки ефективності та контролю застосування цих заходів» [17]. Стосовно трактування поняття «управління ризиками» у літературі, то сьогодні немає єдиної думки чи єдиного підходу, щоб трактувати це поняття, тому це зумовлює необхідність проаналізувати наукові джерела (табл. 4).

Схиляємося до думки, що систему управління ризиками доцільно розглядати як методи контролю

і сукупність інструментів, які ґрунтуються на принципі вибірковості, що дасть змогу органам контролю задовольнятися тільки такими формами контролю, які забезпечують дотримання законодавства. Систему управління митними ризиками наведено на рис. 2.

Система управління ризиками містить суб'єкти й об'єкти управління. Суб'єктами управління є посадові особи митних підрозділів, що здійснюють вплив на об'єкт митного управління. Об'єктом управління виступає безпосередній ризик, поєднаний із виконанням митних операцій.

Рис. 2. Система управління митними ризиками

Джерело: сформовано на основі [29, с. 57]

У митній справі ризикових ситуацій уникнути неможливо, тому визначення ризиків та управління ними є обов'язковою і важливою частиною роботи співробітників митних органів, які забезпечують успішне функціонування митної системи у цілому. Із погляду митних ризиків найбільш очевидними їх проявами є: контрабанда наркотиків; перевезення контрабандних вантажів; ризик того, що програма роботи оперативного підрозділу виконується не повною мірою, ін. З економічного погляду є значні ризики у валютному регулюванні, недоборі митних платежів та зборів і т. д.

Упродовж останніх років популярності набуває Автоматизована система аналізу та управління ризиками (АСАУР), яка націлена на оптимізацію митного контролю. Функціональними елементами АСАУР є електронні профілі ризику. Застосування її модуля по митних деклараціях дає змогу здійснювати автоматизований аналіз і оцінку ризиків під час проведення митного контролю та оформлення вантажів.

Також особливість АСАУР полягає у тому, що вона дає можливість урахувати попередні дії суб'єкта ЗЕД щодо оцінки ризику. У базі даних зберігається інформація за негативними та позитивними історіями, це дасть змогу автоматично виправляти оцінку ризику відповідно до попередніх результатів опрацювань систем. Щомісяця модулі АСАУР забезпечують автоматизовану оцінку ризиків за близько 200 тис митних декларацій, 290 тис комерційних переміщень

та 1,26 млн переміщень пасажирських транспортних засобів у наземних пунктах пропуску.

Митна служба, реалізуючи митну справу та забезпечуючи при цьому баланс між регуляторним контролем і сприянням міжнародній торгівлі, стикається із власне митними ризиками та ризиками в управлінні митною службою, які у своїй сукупності утворюють систему ризиків для виконання державних функцій. Чітке уявлення про всю множину ризиків, притаманних митній службі, та їх співвідношення є важливою умовою вчасного реагування на них та здійснення митної справи.

В економічній літературі відокремлюють різні підходи до класифікації факторів ризиків залежно від класифікаційних ознак. Найбільш повну класифікацією сформувала Ю.Е. Гупанова (рис. 3).

На основі дослідження діяльності митниць систематизуємо фактори та джерела виникнення ризику, що дасть змогу більш ретельно здійснювати оцінку ризиків (табл. 5).

Перспектива мінімізації ризиків та прогнозування імовірності виникнення характеризується системою класифікації, яка здійснює функцію алгоритму, на підставі якого створюються й розробляються системи управління митними ризиками, формуються заходи та інструменти щодо зменшення негативного впливу. Класифікація ризику дає змогу чітко характеризувати місце кожного виду в цілій системі. Здійснений аналіз класифікації ризиків дав змогу виявити причини, які зумовлюють відсутність однієї думки щодо систематизації мит-

Рис. 3. Класифікаційні ознаки ризику

Джерело: сформовано на основі [12]

Фактори і джерела митного ризику

Основні фактори ризику		Джерела ризику
Зовнішні фактори	Суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності	повнота сплати митних платежів, достовірність даних під час декларування, час існування на ринку, відповідність транспортних засобів перевізників існуючим вимогам, маршрут перевезення за транспортними документами
	Товар (вантаж)	цінові показники товару, кількісно-вагові показники, класифікація товарів відповідно до УКТ ЗЕД, країна походження товарів, митний режим поміщення товарів, якість товарів, інтелектуальна власність, товари «групи ризику» і товари «групи прикриття», неритмічність товаропотоку
	Митне законодавство	суперечливість положення окремих законодавчих актів, відсутність чіткої системи контролю/відповідності за певні порушення законодавства, нестабільність митного законодавства, неузгодженість вітчизняного митного законодавства з митним законодавством інших країн та міжнародними конвенціями
Внутрішні фактори	Працівники митниць	рівень класифікації, недобросовісність, професійні помилки, протиправні дії
	Інформаційно-технічне забезпечення	рівень забезпечення митниць засобами діагностики, надійності функціонування технічної системи, помилки роботи програмного забезпечення
	Технології митного контролю	порядок виконання митних формальностей, система управління ризиками, митний постаудит
	Взаємодія органів митного контролю з правоохоронними і контролюючими органами	увезення заборонених, неякісних та шкідливих товарів

Джерело: сформовано на основі [12]

них ризиків. Згідно з Порядком розроблення профілів ризиків, який затверджений Наказом Державної митної служби України № 1514 від 22.12.2010 (із відповідними змінами Наказу Держмитслужби № 22 від 11.01.2012), до основних джерел та сфер виникнення митних ризиків потрібно зараховувати [30]: митний режим, характер порушення, мета порушення (умисел), вид товару, стосовно якого може бути вчинене порушення (рис. 4).

Схиляємося до думки, що раціонально систематизувати класифікаційні ознаки ризиків на дві групи: специфічні та загальні.

Специфічні ознаки зображають зміст та природу ризиків і передбачають розподіл за: характером виявлення, цілями контролю, суб'єктом оцінювання, об'єктами аналізу митного ризику, напрямів переміщення товарів та джерелами ризику. До загальних ознак правильно виділити такі: за причинами виникнення та фактором виникнення, за часткою прояву, за можливістю прогнозування та сферою розповсюдження.

Отже, різноманітність митних ризиків, які існують у різних сферах та повсякденному житті, потребують їх класифікації, яка існує в економічних галузях знань. Згадана класифікація ризиків, в основу якої покладено джерела та фактори ризику, дасть змогу більш правильно аналізувати митні ризики для зниження негативного впливу для забезпечення безпеки країни.

Висновки. Проведене дослідження теоретичних основ управління ризиками в митній справі дало змогу сформулювати такі висновки.

Аналіз наукових поглядів до дослідження ризиків установив, що, з одного боку, ризик постає у вигляді можливих збитків, шкоди, втрати, небезпеки, невдачі, які можуть наставати внаслідок прийнятих певних рішень, а іншого – ризик уподібнюється з очікуваною чи

передбаченою вдачею, досягненням цілі, успіхом тощо.

Визначено ризик як узагальнене поняття: це порушення установленого порядку виконання нормативно регульованої діяльності, яка посягає на суспільні стандарти у певній сфері публічних відносин. Ризикам у митній справі притаманна певна специфіка, яка зумовлена сферою їх виникнення та певними формами вираження, згаданий авторський підхід передбачає чітке розмежування інтересів держави, іншими словами, національних митних інтересів від комерційних.

Критичні дослідження еволюції наукових поглядів представниками економічних шкіл на тлумачення категорій «митний ризик» та «ризик» показують їх неоднозначність розуміння суті, однак більша кількість науковців указує на те, що їх виникнення пов'язане з імовірністю порушення вимог законодавства.

Під системою управління ризиками розуміємо діяльність митних органів з аналізу ризиків, виявлення та оцінки ризиків, розроблення заходів із нейтралізації можливих ризиків, пов'язаних із здійсненням професійної діяльності й є частиною загального процесу передбачення і нейтралізації негативних наслідків, пов'язаних із визначенням товарів, транспортних засобів, документів і осіб, які підлягають митному контролю, форм митного контролю, що застосовуються до таких товарів, транспортних засобів, документів і осіб, а також обсягу митного контролю.

Головна мета організації системи управління ризиками полягає у забезпеченні умов успішного функціонування митниці в умовах ризику.

Подальші дослідження потрібно спрямувати на розвиток інструментів ідентифікування та оцінювання митних ризиків, а також вироблення заходів для мінімізації негативних наслідків від дії митних ризиків.

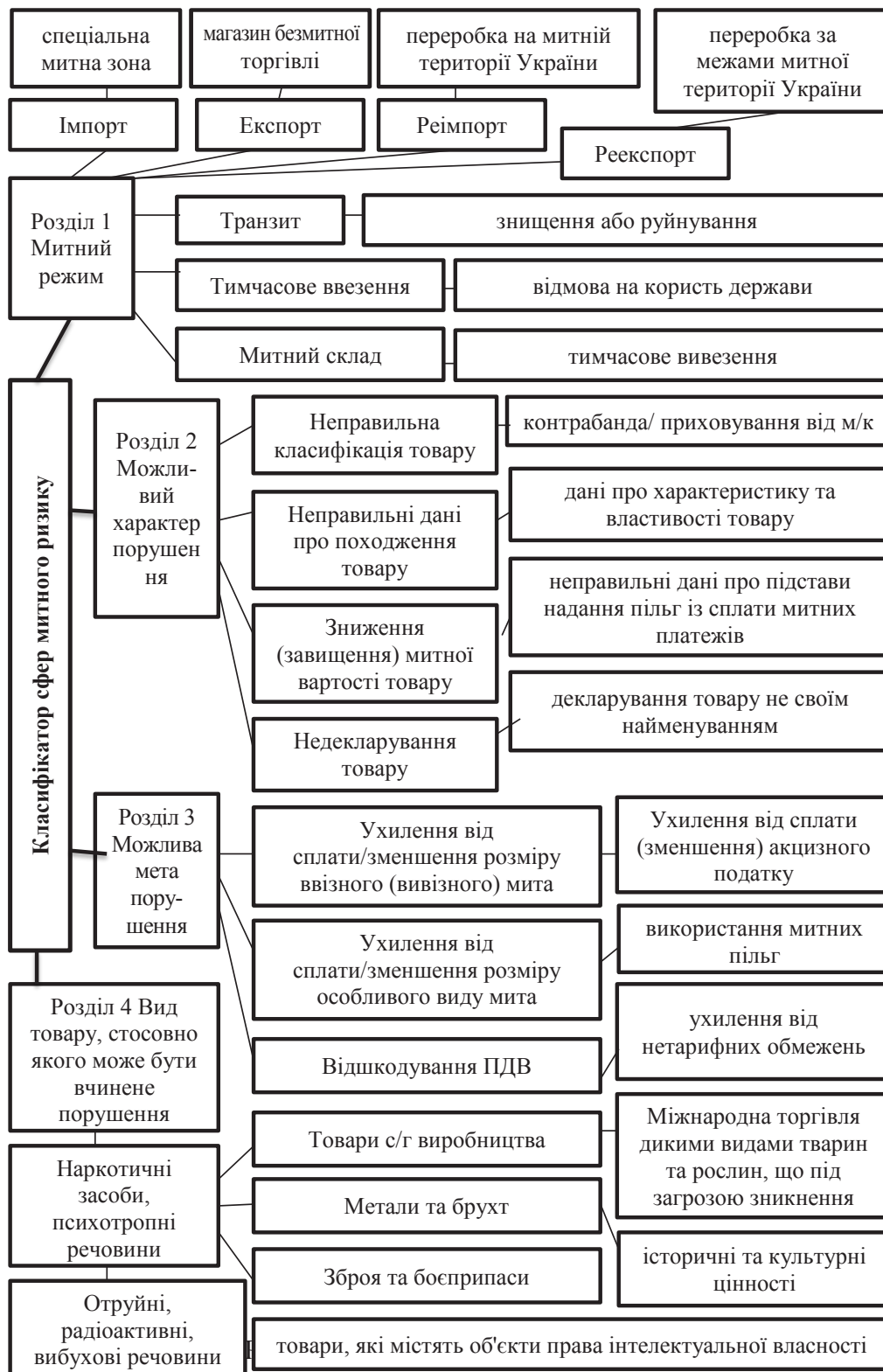

Рис. 4. Класифікатор сфер митного ризику

Список літератури:

1. Сандровській К.К. Митне право в Україні : навчальний посібник. Київ : Вентурі, 2000. 208 с.
2. Лук'янова В.В. Діагностика ризику діяльності підприємства : монографія. Хмельницький : ПП Ковальський В.В., 2007. 312 с.
3. Маршалл А. Принципи економічних наук : у 3-х т. Москва : Прогрес, 1993. 297 с.
4. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. Москва, 1978. 321 с.
5. Зомбард В. Буржуа. Москва : Наука, 1983. 443 с.
6. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку. Дослідження підприємницького прибутку, капіталу і циклу кон'юнктури. Москва : Прогрес, 1983. 684 с.
7. Гобсон Дж. Проблеми бідності і безробіття. Санкт-Петербург, 2009. 443 с.
8. Найт Ф.Х. Ризик, невизначеність і прибуток. Москва : Справа, 2003. 360 с.
9. Донець Л.І. Економічні ризики та методи їх вимірювання : навчальний посібник. Київ : Центр навч. літератури, 2006. 312 с.
10. Владичин У.В., Реверчук С.К. Банківське кредитування : навчальний посібник. Київ : Атака, 2008. 648 с.
11. Волков О.И., Сакляренко В.К. Економічні фірми : навчальний посібник. Москва : ИНФРА-М, 2000. 280 с.
12. Гупанова Ю.Е. Облік невизначеності ризику при управлінні якістю митних послуг. *Вісник МГОУ. Серія «Економіка»*. 2012. № 2. С. 55–62.
13. Жарковская Е.П. Банковское дело. Москва : Омега-Л, 2006. 452 с.
14. Івченко І.Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2007. 344 с.
15. Про затвердження Концепції створення, упровадження і розвитку системи аналізу та управління ризиками та Положення про систему аналізу й селекції факторів ризику при визначенні окремих форм митного контролю : Наказ Держмитслужби України від 27.05.2005 № 435. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0435342-05> (дата звернення: 15.06.2020).
16. Про затвердження Порядку розроблення профілів ризику : Наказ Державної митної служби України від 24.05.2012 № 597. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v1514342-10> (дата звернення: 15.06.2020).
17. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 17.06.2020).
18. Митний кодекс Європейського Співтовариства : Регламент, затверджений Європейським Парламентом і Радою (ЄС) від 23.04.2008 № 450. URL: http://logisticsinfo.ru/wp-content/uploads/2012/11/EUcustoms_Regulation.pdf (дата звернення: 17.06.2020).
19. Про затвердження Концепції системи управління ризиками в Митній службі : Постанова Республіки Молдова від 03.11.2005 № 1144. URL: http://www.customs.gov.md/files/acte/legi_ru/Risk.doc (дата звернення: 17.06.2020).
20. Митний кодекс Азербайджанської Республіки : Закон Республіки Азербайджан від 20.09.2011 № 200. URL: <http://www.customs.gov.az/uploads/customs%20code.pdf> (дата звернення: 17.06.2020).
21. Таможенный кодекс Республики Беларусь от 4 января 2007 года № 204-3. URL: <http://pravo.by/main.aspx?guid=4061&p0=2007&p1=17> (дата звернення: 23.04.2020).
22. Таможенный кодекс Республики Казахстан от 5 апреля 2003 года № 401-2. URL: <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=02778&ogl=all> (дата звернення: 20.04.2020).
23. Пісной П. Державна митна служба України на шляху аналізу та управління митними ризиками. *Ефективність державного управління*. 2009. Вип. 18/19. С. 344–353.
24. Шапкин А.С. Економічні і фінансові ризики. Оцінка, управління, портфель інвестицій. Москва : Дашков и К, 2003. 544 с.
25. Комаров О.В. Митний ризик як ключовий елемент механізму державного ризик-менеджменту в митній галузі. URL: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/35594/1/savunova_2010_1_CA_issues (дата звернення: 18.06.2020).
26. Мальцев А.А., Аминов Р.Б. Система управління ризиками в роботі митних органів. *Прикладна економіка*. 2006. № 4. С. 89–92.
27. Цигічко В.Н., Кононов А.А., Полікарпов А.К. Концепція системи управління ризиками порушення митного законодавства. *Праці ІСА РАН*. 2007. Т. 31. С. 21–41.
28. Терещенко С.С., Галько С.В. Правова основа формування системи аналізу ризиків як інструменту вдосконалення технології здійснення митних процедур. *Митна безпека*. 2010. № 2. С. 26–36.
29. Управління ризиками в митній справі: зарубіжний досвід та вітчизняна практика : монографія / за заг. ред. І.Г. Бережнюка. Хмельницький : ПП Мельник А.А., 2014. 288 с.
30. Порядок розроблення профілів ризиків : Наказ Державної митної служби України № 1514 від 22.12.2010 (із відповідними змінами Наказу Держмитслужби № 22 від 11.01.2012). URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MK120030?an=4&ed=2012_01_11 (дата звернення: 07.07.2020).

References:

1. Sandrovskij K.K. (2000) *Mytne pravo v Ukrayini* [Customs law in Ukraine]. Kyiv: Venturi, 208 p.
2. Lukyanova V.V. (2007) *Diagnostyka ryzyku diyalnosti pidpryyemstva: monografiya* [Diagnosis of enterprise risk]. Hmelnytskyj: PP Kovalskyj V.V., 312 p.
3. Marshal A. (1993) *Pryncypy ekonomichnykh nauk* [Principles of economic sciences]. Moscow: Progress, 297 p.
4. Kejns D.M. (1978) *Obshhaya teoryya zanyatosti, procenta y deneg* [General theory of employment, interest and money]. Moscow, 321 p.

5. Zombard V. (1983) *Burzhua [Bourgeois]*. Moscow: Nauka, 1983. 443 p.
6. Shumpeter Y. (1983) *Teoriya ekonomichnogo rozvytku. Doslidzhennya pidpryyemnyczkogo prybutku, kapitalu i cyklu konyunktury [Theory of economic development. Research of entrepreneurial profit, capital and business cycle]*. Moscow: Progress, 684 p.
7. Gobson Dzh. (2009) *Problemy bidnosti i bezrobittya [Problems of poverty and unemployment]*. Sankt-Peterburg, 443 p.
8. Najt F.X. (2003) *Ryzyk, nevyznachenist i prybutok [Risk, uncertainty and profit]*. Moscow: Sprava, 360 p.
9. Donecz L.I. (2006) *Ekonomichni ryzyky ta metody yix vymiryuvannya [Economic risks and methods of their measurement]* Kyiv: Centr navch. literatury, 312 p.
10. Vladychyn U.V., Reverchuk S.K. (2008) *Bankivske kredytuvannya [Bank lending]*. Ky' yiv: Ataka, 2008. 648 p.
11. Volkov O.Y., Saklyarenko V.K. (2000) *Ekonomichni firmy [Economic firms]*. Moscow: Y`NFRA-M, 280 p.
12. Gupanova Y.E. (2012) *Oblik nevy`znachenosti ryzyku pry upravlinni yakisty mytnyx poslug [Accounting for risk uncertainty in the management of the quality of customs services]*. *Visnyk MGOU [Bulletin of the Moscow State University]*, no. 2, pp. 55–62.
13. Zharkovskaya E.P. (2006) *Bankovskoe delo [Banking]*. Moscow: Omega-L, 452 p.
14. Ivchenko I.Y. (2007) *Modelyuvannya ekonomichnyx ryzykiv i ryzykovyx situacij [Modeling of economic risks and risk situations]*. Kyiv: CzUL, 344 p.
15. *Pro zatverdzhennya Koncepciyi stvorennya, uprovadzhennya i rozvytku systemy analizu ta upravlinnya ryzykamy ta Polozhennya pro systemu analizu j selekcyiyi faktoriv ryzyku pry vyznachenni okremykh form mytnogo kontrolyu [On approval of the Concept of creation, implementation and development of the system of analysis and management of risks and Regulations on the system of analysis and selection of risk factors in determining certain forms of customs control]: nakaz Derzhmytshluzhby Ukrainy vid 27.05.2005 no. 435. Available at: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0435342-05> (accessed 15.06.2020).*
16. *Pro zatverdzhennya Poryadku rozroblennya profiliv ry`zy`ku [About the statement of the Procedure for development of risk profiles]: nakaz Derzhavnoyi mytnoyi sluzhby Ukrainy vid 24.05.2012 no. 597. Available at: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v1514342-10> (accessed 15.06.2020).*
17. *Mytnyj kodeks Ukrainy [Customs Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13.03.2012 no. 4495-VI]. Available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (accessed 17.06.2020).*
18. *Mytnyj kodeks Yevropejskogo Spivtovarystva [European Community Customs Code]: reglament zatverdzheny`j Yevropejskym Parlamentom i Radoyu (YeS) vid 23.04.2008 no. 450. Available at: [http://logisticsinfo.ru/wp-content/uploads/2012/11/EUcustoms Regulation.pdf](http://logisticsinfo.ru/wp-content/uploads/2012/11/EUcustoms%20Regulation.pdf) (accessed 17.06.2020).*
19. *Pro zatverdzhennya Koncepciyi systemy upravlinnya ryzykamy v Mytnij sluzhbi [On approval of the Concept of the risk management system in the Customs Service]: postanova Respubliky Moldova vid 03.11.2005 no. 1144. Available at: http://www.customs.gov.md/files/acte/legi_ru/Risk.doc (accessed 17.06.2020).*
20. *Mytnyj kodeks Azerbajdzhanskoyi respubliki [Customs Code of the Republic of Azerbaijan]: zakon Respubliky Azerbajdzhan vid 20.09.2011 no. 200. Available at: <http://www.customs.gov.az/uploads/customs%20code.pdf> (accessed 17.06.2020).*
21. *Tamozhennyj kodeks Respubliky Belarus [Customs Code of the Republic of Belarus] ot 4 yanvarya 2007 goda no. 204-3. Available at: <http://pravo.by/main.aspx?guid=4061&p0=2007&p1=17> (accessed 23.04.2020).*
22. *Tamozhennyj kodeks Respubliky Kazaxstan [Customs Code of the Republic of Kazakhstan] ot 5 aprelya 2003 goda no. 401-2. Available at: <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=02778&ogl=all> (accessed 20.04.2020).*
23. *Pisnoj P. (2009) Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy na shlyaxu analizu ta upravlinnya mytnymy ryzykamy [State Customs Service of Ukraine on the way of analysis and management of customs risks]. *Efektivnist derzhavnogo upravlinnya: Zbirnyk naukovy prac [Efficiency of public administration: Collection of scientific works]*, vol. 18/19, pp. 344–353.*
24. *Shapky`n A.S. (2003) Ekonomichni i finansovi rysky. Ocinka, upravlinnya, portfel investytsiy [Economic and financial risks. Evaluation, management, investment portfolio]*. Moscow: «Dashkov y K», 544 p.
25. *Komarov O.V. Mytnyj ryzyk yak klyuchovyj element mexanizmu derzhavnogo ryzykmenedzhmentu v mytnij galuzi [Customs risk as a key element of the mechanism of state risk management in the customs industry]*. Available at: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/35594/1/savunova_2010_1_CA_ssues (accessed 18.06.2020).
26. *Malcev A.A., Amynev R.B. (2006) Systema upravlinnya ryzykamy v roboti mytnyx organiv [Risk management system in the work of customs authorities]. *Prykladna ekonomika [Applied economics]*, no. 4, pp. 89–92.*
27. *Cygichko V.N., Kononov A.A., Polikarpov A.K. (2007) Koncepciya systemy upravlinnya ryzykamy porushennya mytnogo zakonodavstva [The concept of risk management system for violation of customs legislation]. *Praci ISA RAN [Proceedings of the ISA RAS]*. T. 31, pp. 21–41.*
28. *Tereshhenko S.S., Galko S.V. (2010) Pravova osnova formuvannya systemy analizu ryzykiv yak instrumentu vdoskonalennya tehnologiyi zdiysnennya mytnyx procedur [Legal basis for the formation of a risk analysis system as a tool for improving the technology of customs procedures]. *Mytna bezpeka [Customs security]*, no. 2, pp. 26–36.*
29. *Berezhnyuk I.G. (2014) Upravlinnya ryzykamy v mytnij spravi: zarubizhnyj dosvid ta vitchyznyana praktyka: monografiya [Risk management in customs: foreign experience and domestic practice: a monograph]. *Xmelnyczkyj: PP Melnyk A.A.*, 288 pp.*
30. *Poryadok rozroblennya profiliv ryzykiv. Nakaz Derzhavnoyi mytnoyi sluzhby Ukrainy no. 1514 vid 22.12.2010. [Procedure for developing risk profiles. Order of the State Customs Service of Ukraine № 1514 dated 22.12.2010]. Available at: <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=02778&ogl=all> (accessed 07.07.2020).*

УПРАВЛЕНИЕ РИСКАМИ В ТАМОЖЕННОМ ДЕЛЕ: СУЩНОСТЬ И ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ

В статье рассмотрены сущность и теоретические основы управления рисками в таможенном деле. Доказано, что в научной литературе отсутствует единый подход к трактовке понятий «таможенный риск», «управление таможенными рисками», что объясняется полиаспектностью понятия «риск». Аргументировано, что фундаментальным свойством всех рисков является неопределенность, которая характеризуется недостаточной обеспеченностью процесса принятия решений знаниями относительно определенной проблемной ситуации. Источниками возникновения риска являются различного рода неопределенности – опасности и угрозы, так называемые факторы риска. Систематизированы факторы и источники таможенного риска (внешние и внутренние), что позволило сформулировать действенную систему выявления и прогнозирования нарушений таможенного законодательства. Проанализирована система управления таможенными рисками. Проведен обзор признаков для классификации видов таможенных рисков.

Ключевые слова: *риски, потери, угроза, таможенный риск, разновидности таможенных рисков, управления таможенными рисками.*

RISK MANAGEMENT IN CUSTOMS: ESSENCE AND THEORETICAL BASIS

The activities of customs authorities are carried out in conditions of uncertainty of the environment and the risks inherent in the process of moving goods across the customs border. These concepts are closely interrelated, as uncertainty refers to the state of nature, and risk is derived from the state of uncertainty, which describes the possibility of an undesirable event. In public administration, the relationship of these elements is the basis for the implementation of the risk management system. Given the annual growth of foreign economic activity between countries and enterprises, the issue of continuous improvement of customs risk management systems is becoming increasingly important, as evidenced by international and national customs legislation, as the development of an effective customs risk management system will protect Ukraine's national and customs interests. The purpose of this work is a comprehensive study of the theoretical foundations, features of the customs aspect of risk management in Ukraine in terms of its adaptation to new world economic trends. It is established that in the scientific literature there is no single approach to the interpretation of the concept of «customs risk management» and «customs risk», which is explained primarily by the multifaceted concept of «risk». Such approaches to the interpretation of the essence of customs risk as the probability / probability of violations of customs rules, the implementation of the customs threat, non-compliance with customs legislation, etc .; loss / danger of loss; a combination of the probability of violations and negative consequences. Customs risks in this case can be considered in a three-dimensional model: risk as an opportunity, risk as a danger, risk as uncertainty. In the process of presenting the material, the factors and sources of customs risk (external and internal) were systematized, which made it possible to formulate an effective system for detecting and forecasting violations of customs legislation. The customs risk management system is analyzed. The features for the classification of types of customs risks are generalized. It is proved that the main purpose of customs risk management is to ensure the security of the state and foreign economic trade and to take measures to predict, detect and prevent violations of the Customs Code.

Key words: *risks, losses, threat, customs risk, types of customs risks, customs risk management.*